

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КУРІННА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378:37.091.12:36-051:005.336.2

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Запоріжжя – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
НЕЧИПОРЕНКО Валентина Василівна,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька
національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ВАСИЛЬЄВА Марина Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук
ПОПОВА Анастасія Сергіївна,
Бердянський державний педагогічний університет,
старший викладач, заступник декана з наукової роботи
та міжнародної діяльності факультету дошкільної,
спеціальної та соціальної освіти.

Захист відбудеться «28» грудня 2020 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.04 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 222.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «27» листопада 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. І. Облес

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах інтеграції українського суспільства до Європейського культурного простору професія «соціальний працівник» (відповідно до класифікатора професій ДК 003:2010 код 2446.2) набуває додаткової ваги та яскраво вираженого гуманістичного змісту. Саме якість роботи сучасних фахівців соціальної сфери визначає ступінь цивілізованого ставлення до тієї частини населення, яке потребує допомоги й фасилітації, презентує нас у світі з позицій дотримання демократичних та гуманістичних цінностей, які й виділяють європейське співтовариство як лідера світової культури.

Із цих причин підготовка достатньої кількості професіоналів соціальної роботи дедалі більше стає викликом для української держави, що ставить на порядок денний проблеми їх фахової освіти в умовах вищої школи. Це відображено в нормативних документах, таких як: Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Закон України «Про культуру» (2010 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 557, тощо. У них закладено ідеї щодо формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі, щодо всебічного розвитку людини як найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних і творчих здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян для забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Крім цього, наголошено на тому, що випускники закладу вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня мають володіти обов'язковими спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями, зокрема, здатністю до співпраці в міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці, здатністю до надання підтримки та допомоги клієнтам з урахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, етнічних, гендерних та інших особливостей тощо.

З вказаних та багатьох інших документів стає зрозумілим, що держава ставить високі вимоги до кожного зі своїх громадян та актуалізує потребу у володінні низкою знань, умінь, навичок, характеристик, особистісних якостей, необхідних для життя й спілкування в мінливому соціокультурному світі, а саме: знання особливостей культури, традицій, звичаїв різних народів; загальна освіченість; розуміння соціальної дійсності; уміння знаходити спільну мову з іншими; здатність до конструктивної взаємодії та співпраці з ними; прагнення до самоосвіти, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення й самореалізації в соціумі; креативність у виконанні будь-яких справ; здатність дотримуватись

загальноприйнятих норм; толерантне та відкрите ставлення до представників інших національностей; оволодіння культурною спадщиною свого народу; повага до культур інших народів; уміння застосовувати набуті теоретичні знання у практичній діяльності тощо.

Наведену сукупність особистісних та професійних характеристик у сучасній педагогічній науці прийнято розуміти як соціокультурну компетентність (Ю. Безвін, Л. Вольнова, О. Гусева, І. Закір'янова, О. Квасник, Л. Ліпшиць, Л. Марецька, О. Огієнко, Л. Пономаренко, І. Процюк, Л. Романовська, Т. Фоменко, С. Шехавцова та ін.), яка інтегрує найбільш важливі для соціального працівника когнітивні, психоемоційні та операціональні можливості, що й має стати результатом їхнього навчання.

Однак, реалії сьогодення засвідчують, що соціокультурна компетентність у соціальних працівників сформована на недостатньому рівні, що негативно впливає на їхню роботу з різними категоріями клієнтів. Частими є випадки, коли проблемні групи населення отримують низькоякісну допомогу чи підтримку від фахівця, залишаються не задоволеними процесом взаємодії з ним або випадають з поля зору установ соціального захисту взагалі. Усе це знижує якість і рівень життя українського народу та негативно позиціонує нашу державу на тлі інших європейських країн. Зважаючи на це, необхідно посилити та вдосконалити професійну підготовку майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти в напрямі формування соціокультурної компетентності, оскільки це сприятиме їхньому становленню та розвитку як професіоналів, спроможних надавати різним категоріям клієнтів кваліфіковану допомогу та супровід у вирішенні їхніх проблем.

На сьогодні в педагогічній науці висвітлено сутність та характеристики поняття «соціокультурна компетентність» (Л. Вольнова, О. Гусева, Н. Дідур, І. Закір'янова, В. Киливник, І. Кухарчук, В. Любарець, Л. Марецька, О. Огієнко, І. Процюк, Л. Смірнова, Л. Топчій, К. Фодор, Н. Хоменко, С. Шехавцова та ін.); теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників (І. Богданова, М. Васильєва, В. Гусак, О. Добровіцька, Р. Зозуляк-Случик, С. Іщук, А. Ковальова, Л. Кравчук, Г. Лисенко, В. Нечипоренко, О. Піонтківська, Л. Пономаренко, І. Романова, Л. Романовська, І. Савельчук, С. Стрельбицька, Г. Туровська, О. Урсол, Р. Чубук, О. Шупта та ін.); проблему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти (І. Боднарук, О. Водяна, Т. Гордєєва, Т. Гужва, О. Ігнатюк, О. Канюк, О. Карпенко, Л. Клос, Н. Микитенко, Г. Олійник, Н. Павлишина, А. Попова, Т. Равлюк, Ю. Рябова, В. Сизикова, Г. Скачкова, Я. Співак, О. Файчук та ін.).

Аналіз наукової літератури свідчить, що питання формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки досліджене фрагментарно, відсутнє детальне теоретичне обґрунтування, емпіричні дані та практичні шляхи його вирішення. Крім цього, у результаті аналізу окресленої проблематики виявлено низку суперечностей:

– між потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях із соціальної роботи та недостатнім рівнем їх соціокультурної підготовки;

– між актуальністю формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери та фрагментарним здійсненням цього процесу в закладах вищої освіти;

– між необхідністю вдосконалення професійної підготовки в напрямі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників та застосуванням переважно традиційного навчально-методичного забезпечення під час організації освітнього процесу;

– між соціокультурним потенціалом освітнього середовища закладу вищої освіти та недостатнім його використанням у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Наявність суперечностей, аналіз недоліків у соціокультурній підготовці майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, необхідність теоретичного розроблення та практичного вирішення виявленої проблеми засвідчили її актуальність і зумовили вибір теми дисертації: *«Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичних планів науково-дослідної роботи кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (державний реєстраційний номер 0114U006397) та кафедри соціальної роботи КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради «Теоретичні і практичні основи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи у закладі вищої освіти до соціально-педагогічної діяльності на засадах педагогіки і психології життєтворчості» (державний реєстраційний номер 0120U100399).

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 1 від 31.08.2016) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 7 від 29.11.2016).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Для досягнення мети поставлено такі *завдання*:

– здійснити аналіз наукової літератури щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки;

– визначити та описати структуру соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників;

– розробити та обґрунтувати структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, змістовою основою якої будуть визначені організаційно-педагогічні умови;

– перевірити експериментально ефективність авторської моделі, змістовою основою якої є організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних працівників.

Предмет дослідження – процес формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у ході професійної підготовки.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети та виконання визначених завдань на різних етапах дослідження використано такі методи:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення – для обґрунтування актуальності й доцільності розроблення проблеми, теоретичних основ дослідження; проєктування – для визначення сутності та структури соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, розроблення навчально-методичного забезпечення авторського спецкурсу; моделювання – для розроблення структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки;

– *емпіричні*: анкетування, тестування, спостереження, бесіда – для визначення стану та динаміки сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; констатувальний, формувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту – для перевірки ефективності авторської моделі, змістовою основою якої є організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки;

– *математико-статистичні*: методи обробки й аналізу кількісних результатів дослідження за критерієм F^* Фішера – для встановлення наукової достовірності отриманих даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

– визначено й охарактеризовано структуру соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, що інтегрує мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-комунікативний, рефлексивний компоненти та реалізується завдяки таким організаційно-педагогічним умовам, як: спрямування змісту аудиторного навчання у визначених дисциплінах на формування сукупності знань, умінь та практичних навичок, які відображають соціокультурну складову емоційно-ціннісної сфери студента; забезпечення інтенсивного, перманентного та глибокого контакту з представниками різних соціальних культур (релігійних, національних, професійних, вікових, гендерних тощо) під час проходження навчальних практик; зміщення тематичних акцентів у науково-дослідній роботі майбутніх соціальних працівників на вивчення проблематики соціокультурної компетентності та висвітлення її результатів під час захисту дипломних проєктів; організація системи контролю щодо динаміки рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери протягом навчального року;

– розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, яка включає цільовий, змістовий, організаційний та результативний блоки;

– розроблено та науково обґрунтовано авторський спецкурс, спрямований на формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки;

удосконалено:

– сутність ключових понять дослідження, таких як: «компетентність», «соціокультурна компетентність», «соціокультурна компетентність соціального працівника», «професійна підготовка», «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників»;

– діагностичний інструментарій, критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників;

набули подальшого розвитку:

– наукові положення про зміст, форми та методи формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в:

– оновленні, коригуванні та вдосконаленні змісту програм професійно орієнтованих дисциплін «Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Деонтологія соціальної роботи», «Етнопедагогіка» та програм практик «Соціально-орієнтована волонтерська (безвідривна) практика», «Професійно-орієнтована волонтерська практика»;

– розробленні та впровадженні в освітній процес авторського спецкурсу «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників»;

– доборі, адаптації та модифікації діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Матеріали дослідження можуть бути використані у практичній роботі викладачів закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня освіти, у системі методичної, організаційної, виховної роботи в освітніх закладах, у подальших наукових дослідженнях, присвячених вивченню питання формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (довідка № 01-15/447 від 20.05.2020), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-10/731 від 29.05.2019), комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/371 від 07.06.2019), Класичного приватного університету (довідка № 511 від 10.06.2020).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема:

– *міжнародних*: «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (м. Київ, 2016 р.); «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2017 р.); «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (м. Харків, 2017, 2018 рр.); «Досвід і

проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти (до 25-річчя Наукової школи педагогіки та психології життєтворчості)» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Наука и образование в современном мире» (м. Караганда, Республіка Казахстан, 2019 р.); «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (м. Суми, 2020 р.); «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (м. Запоріжжя, 2020 р.);

– *всеукраїнських*: «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (м. Запоріжжя, 2017 р.); «Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2018 р.);

– *регіональній*: «Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2017 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 18 наукових працях, з яких: 6 – статті в наукових фахових виданнях України, у тому числі 2 у таких, що включені до міжнародних наукометричних баз; 1 – стаття в науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз; 11 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 344 сторінки, з них основний текст – 213 сторінок. Список використаних джерел включає 276 найменувань. Робота містить 12 таблиць та 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми; встановлено її зв'язок із науковими програмами і планами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та публікації, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників»* – охарактеризовано сутність ключових понять у контексті проблематики дослідження; розглянуто теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; подано теоретичні напрацювання з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладу вищої освіти.

У результаті здійснення аналітичної роботи з наукової літературою отримано характеристики сутності основних понять дослідження формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. Зокрема, проаналізовано такі дефініції: «соціальний», «культура», «соціокультурний», «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність соціального працівника», «життєва компетентність», «соціокультурна компетентність», «соціальний працівник», «соціокультурна компетентність соціального працівника».

За підсумками розгляду теоретичних засад концепту «соціокультурна компетентність» (Л. Кнюх, А. Поленова, І. Процюк, А. Сафонов, І. Сенько, Т. Фоменко та ін.) виявлено, що соціокультурній компетентності як науковому феномену притаманні певні ознаки, види та характеристики, які надають змогу більш повно та цілісно розкрити її сутність. Зроблено висновок про те, що

суттєвими аспектами, покладеними в основу досліджуваного різновиду компетентності, є: знання (або обізнаність), уміння, навички, особистісні якості, ціннісні орієнтації, здатність і готовність до здійснення певної діяльності тощо.

На основі аналізу авторських позицій з досліджуваної проблематики уточнено термін «соціокультурна компетентність соціального працівника» та розглянуто його як інтегративне утворення, що поєднує знання, уміння, навички, способи мислення, цінності, особистісні якості та практичний досвід, зумовлює рівень соціального й культурного розвитку фахівця соціальної сфери та забезпечує успішне здійснення ним професійної діяльності.

Здійснено аналіз напрацювань науковців у галузі соціальної освіти (М. Васильєвої, О. Добровіцької, А. Ковальнової, В. Костіної, В. Нечипоренко, Л. Пономаренко, Л. Романовської, Я. Співака, О. Урсол, О. Файчук та ін.) щодо формування різних типів умінь, навичок, якостей у майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, на основі якого визначено, що соціокультурна компетентність є поняттям інтегративним та може містити у своєму компонентному складі значну кількість різних характеристик.

Констатовано, що для ефективної організації процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у освітньому середовищі закладу вищої освіти необхідно враховувати його цільову спрямованість, етапність здійснення, педагогічні умови, труднощі, що можуть виникнути, особистісні й індивідуальні характеристики залучених викладачів, підібрані шляхи, форми, засоби та методи тощо.

Здійснено аналіз теоретичних напрацювань з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладу вищої освіти. Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників визначено як системний, цілеспрямований процес, який здійснюється в закладі вищої освіти та забезпечує набуття студентами необхідної кваліфікації (знань, умінь, навичок, цінностей, особистісних якостей тощо) для ефективного виконання в подальшому покладених на них професійних функцій у сфері соціальної роботи.

Аналіз історичних аспектів, зарубіжного й українського досвіду, мети, завдань, принципів, компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, проблем (недоліків) цього процесу та шляхів його вдосконалення (І. Боднарук, О. Водяна, Д. Доманчук, О. Ігнатюк, О. Карпенко, Т. Матвійчук, А. Попова, І. Савельчук та ін.) надав змогу визначити орієнтири для планування ефективної роботи щодо формування соціокультурної компетентності студентів.

Наголошено на суттєвій ролі професорсько-викладацького складу закладу вищої освіти, від якого значною мірою залежить рівень знань майбутніх спеціалістів, набуття ними вмінь, навичок, компетентностей, формування особистісних та професійних якостей, необхідних для здійснення ними успішної професійної діяльності в подальшому житті.

У **другому розділі** – *«Організаційно-методичні основи формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки»* – здійснено аналіз структури соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; визначено організаційно-педагогічні умови її формування; розроблено відповідну структурно-функціональну модель.

Аналіз різних структур соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників показав, що із цього питання відсутня єдина загальноприйнята думка, на що вказує варіативність поглядів учених. Виявлено відмінності в назвах та змістовому наповненні компонентів, їх кількості у структурі досліджуваного різновиду компетентності.

Визначено та описано структуру соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, яка включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, конативно-комунікативний та рефлексивний компоненти. Мотиваційно-ціннісний компонент включає: мотивацію майбутніх соціальних працівників до здійснення соціокультурної діяльності, взаємодії з представниками інших культур, внутрішньоособистісну потребу у формуванні соціокультурної компетентності, ціннісне ставлення до культури своєї та інших країн тощо. Когнітивний компонент передбачає: знання майбутніми соціальними працівниками культури, звичаїв, обрядів та традицій як свого, так і інших народів, обізнаність щодо сутності соціокультурної компетентності, знання соціальних та культурних норм поведінки в суспільстві, знання правил спілкування, взаємодії з представниками інших культур та шляхів їх застосування в реальних життєвих ситуаціях тощо. Конативно-комунікативний компонент включає: прагнення до спілкування з людьми різного соціального та культурного походження, уміння виявляти ініціативність у процесі спілкування, здатність та готовність до міжособистісної взаємодії з представниками інших культур, володіння навичками адекватного сприйняття та оцінювання людей інших національностей тощо. Характеристиками рефлексивного компонента є такі: здатність майбутніх соціальних працівників до самоаналізу власної поведінки та вчинків, розуміння значущості рефлексії у процесі взаємодії з представниками інших культур, уміння планувати, аналізувати та коригувати власні дії й поведінку у процесі взаємодії з людьми інших національностей тощо.

На основі аналізу теорії та практики порушеного в дисертаційній роботі питання визначено й описано організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників: спрямування змісту аудиторного навчання у визначених дисциплінах на формування сукупності знань, умінь та практичних навичок, які відображають соціокультурну складову емоційно-ціннісної сфери студента; забезпечення інтенсивного, перманентного й глибокого контакту з представниками різних соціальних культур (релігійних, національних, професійних, вікових, гендерних тощо) під час проходження навчальних практик; зміщення тематичних акцентів у науково-дослідній роботі майбутніх соціальних працівників на вивчення проблематики соціокультурної компетентності та висвітлення її результатів під час захисту дипломних проєктів; організація системи контролю щодо динаміки рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери протягом навчального року.

Розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки (рис. 1), яка включає такі блоки: цільовий (мета, завдання, принципи, підходи), змістовий (компоненти та предметний зміст), організаційний (організаційно-педагогічні умови, етапи, форми, методи, засоби) і результативний (критерії, рівні, результат).

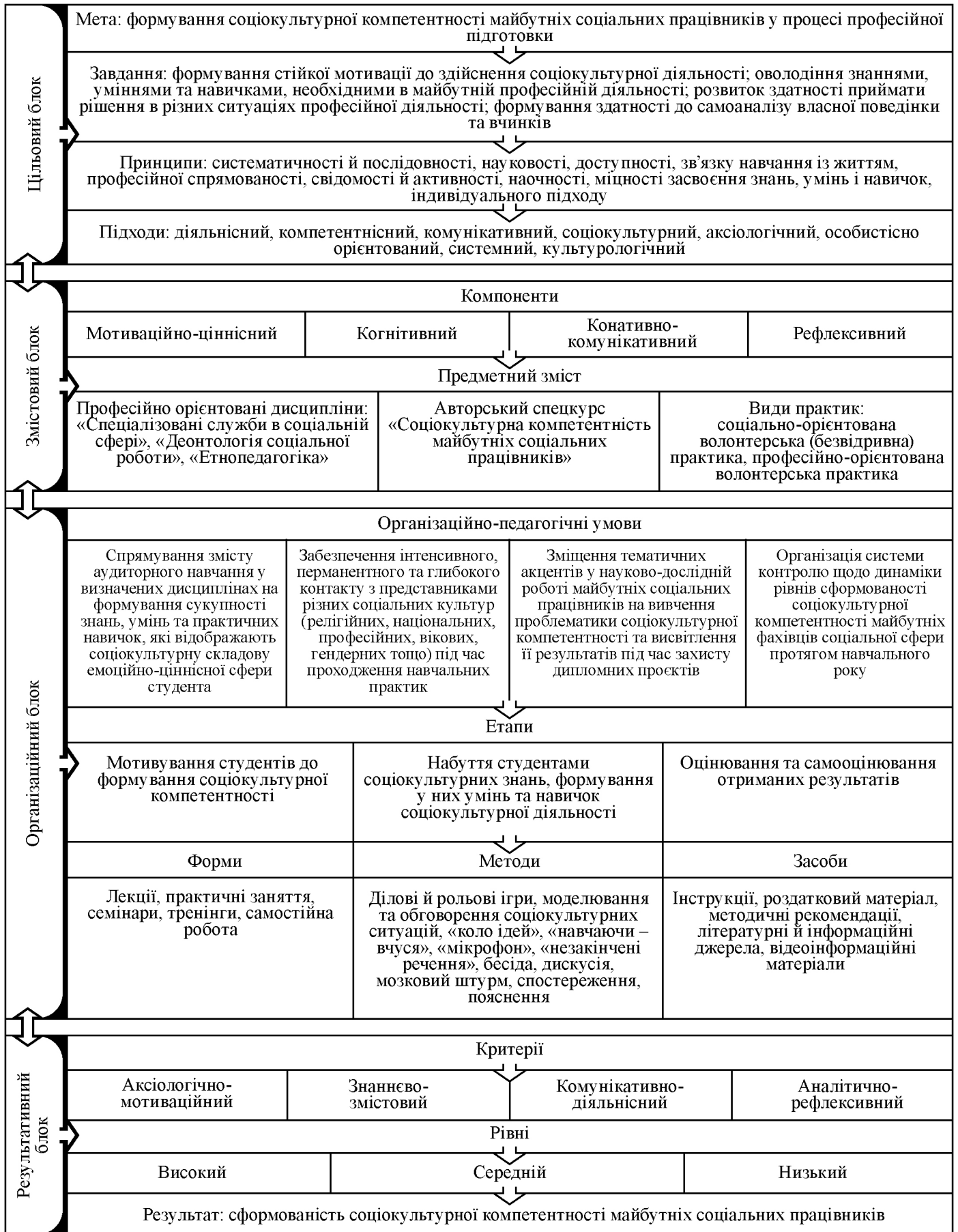

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки» – описано організацію і зміст педагогічного експерименту; висвітлено реалізацію структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; здійснено аналіз та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи.

З урахуванням мети та завдань дисертаційної роботи описано загальну логіку та результати проведення педагогічного експерименту, який охоплював констатувальний, формувальний і контрольний етапи.

У межах експериментальної роботи визначено критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, відповідно до яких підібрано діагностичний інструментарій.

Визначено такі критерії для діагностики соціокультурної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, як: аксіологічно-мотиваційний, знаннево-змістовий, комунікативно-діяльнісний і аналітично-рефлексивний. Аксіологічно-мотиваційний критерій включав такі показники: рівень мотивації до здійснення соціокультурної діяльності; рівень внутрішньоособистісної потреби у формуванні соціокультурної компетентності; спрямованість культурно-ціннісних орієнтацій. Знаннево-змістовий критерій передбачав діагностування таких показників: рівень ознайомленості з нормами поведінки в іншомовному середовищі; рівень обізнаності щодо соціокультурної компетентності. Комунікативно-діяльнісний критерій характеризувався такими показниками: рівень міжособистісної взаємодії з представниками різних культур; рівень комунікативних схильностей; рівень комунікативного контролю. Аналітично-рефлексивний критерій містив у своєму складі такі показники: рівень здібностей до рефлексії; рівень рефлексивності особистості.

У межах реалізації розробленої структурно-функціональної моделі акцентовано увагу на предметному змісті, на якому здійснювалось формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, представленим професійно орієнтованими навчальними дисциплінами, авторським спецкурсом «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників», а також такими видами практик, як соціально-орієнтована волонтерська (безвідривна) та професійно-орієнтована волонтерська практика. Доведено їх результативність, яка виявилась в отриманні студентами певних знань, набутті умінь, навичок, досвіду міжособистісної взаємодії, необхідних для майбутньої професійної діяльності в соціокультурній сфері.

Подано перелік форм, методів і засобів, спрямованих на формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, та описано результати їх упровадження в навчально-виховний процес експериментальних закладів вищої освіти. У ході формувального етапу експерименту впроваджено такі форми роботи, як: лекції, практичні заняття, тренінги, семінари, самостійна робота; використано такі методи: ділові та рольові ігри, моделювання й обговорення соціокультурних ситуацій, «коло ідей», «навчаючи – вчуся», «мікрофон»,

«незакінчені речення», дискусія, бесіда, мозковий штурм, пояснення, спостереження; застосовано такі засоби: методичні рекомендації, інструкції, роздатковий матеріал, літературні та інформаційні джерела, відеоінформаційні матеріали. У цілому вони сприяли набуттю майбутніми фахівцями нових знань, формуванню вмінь застосовувати їх на практиці, розвитку дослідницьких і аналітичних навичок, комунікативних здібностей, ініціативності, активності, толерантного ставлення до представників різних культур тощо.

Контрольний етап експерименту надав змогу порівняти кількісні та якісні результати, отримані до й після проведення формувального етапу експерименту, в експериментальній і контрольній групах, а також виявити ефективність авторської моделі, змістовою основою якої є організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Результати повторної діагностики (табл. 1) показали, що в експериментальній групі ($n = 154$) кількість опитуваних з високим рівнем збільшилась з 14,9 % до 24 % (на 9,1 %), із середнім – з 52,6 % до 53,2 %. Зменшилась відсоткова частка студентів з низьким рівнем з 32,5 % до 22,7 % (тобто на 9,8 %). У респондентів контрольної групи ($n = 148$) було виявлено незначні зміни: високий рівень підвищився з 16,9 % до 18,1 %, середній – з 54,7 % до 55,5 %, низький рівень знизився з 28,4 % до 26,3 %.

Таблиця 1

**Результати сформованості соціокультурної компетентності
майбутніх соціальних працівників ЕГ та КГ
(до та після формувального етапу експерименту)**

Рівні Критерії	ЕГ						КГ					
	Високий		Середній		Низький		Високий		Середній		Низький	
	до %	після %	до %	після %	до %	після %	до %	після %	до %	після %	до %	після %
Аксіологічно-мотиваційний	12,3	24	53,8	55,2	33,8	20,8	16,2	17,6	56,1	56,7	27,7	25,7
Знаннєво-змістовий	16,2	22,1	54,5	56,5	29,2	21,4	17,6	18,2	58,1	59,4	24,3	22,3
Комунікативно-діяльнісний	13,6	25,3	55,8	55,2	30,5	19,5	15,5	17,6	57,4	58,1	27	24,3
Аналітично-рефлексивний	17,5	24,7	46,1	46,1	36,4	29,2	18,2	18,9	47,3	48	34,4	33,1
Середній показник	14,9	24	52,6	53,2	32,5	22,7	16,9	18,1	54,7	55,5	28,4	26,3

Результати математико-статистичного аналізу змін показників сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників підтвердили статистичну значущість отриманих даних.

За допомогою критерію кутового перетворення Фішера (ϕ^*) доведено статистичну значущість зменшення в ЕГ кількості студентів з низьким рівнем сформованості соціокультурної компетентності ($\phi_{\text{емп}}^* = 1,93$, $p < 0,05$), а також збільшення кількості студентів з високим рівнем ($\phi_{\text{емп}}^* = 2,02$, $p < 0,05$). Аналогічні розрахунки було проведено в КГ, на основі яких доведено, що встановлені в студентів зрушення є статистично незначущими: зменшення кількості студентів з

низьким рівнем сформованості соціокультурної компетентності становить $\varphi_{\text{емп}}^* = 0,4$, що відповідає рівню значущості $p > 0,1$, та, відповідно, збільшення кількості студентів з високим рівнем – $\varphi_{\text{емп}}^* = 0,29$, $p > 0,1$.

Отримані діагностичні дані доводять ефективність авторської моделі, змістовою основою якої є організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, що свідчить про доцільність її використання у практиці роботи закладів вищої освіти.

ВИСНОВКИ

Одержані результати дослідження формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки надають змогу сформулювати такі висновки.

1. Проаналізовано наукову літературу й охарактеризовано сутність ключових понять у контексті проблематики дослідження; розглянуто теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; подано теоретичні напрацювання з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладу вищої освіти.

Уточнено та сформульовано авторське бачення щодо змістового наповнення теоретичних концептів дослідження.

Соціокультурну компетентність соціального працівника визначено як інтегративне утворення, що поєднує знання, уміння, навички, способи мислення, цінності, особистісні якості та практичний досвід, зумовлює рівень соціального й культурного розвитку фахівця соціальної сфери та забезпечує успішне здійснення ним професійної діяльності.

Під професійною підготовкою майбутніх соціальних працівників запропоновано розуміти системний, цілеспрямований процес, який здійснюється в закладі вищої освіти та забезпечує набуття студентами необхідної кваліфікації (знань, умінь, навичок, цінностей, особистісних якостей тощо) для ефективного виконання в подальшому покладених на них професійних функцій у сфері соціальної роботи.

2. Визначено та описано структуру соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, до складу якої включено такі взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний (мотивація майбутніх соціальних працівників до здійснення соціокультурної діяльності; мотивація до взаємодії з представниками інших культур; внутрішньоособистісна потреба у формуванні соціокультурної компетентності; прагнення до постійного саморозвитку та самовдосконалення; ціннісне ставлення до культури своєї й інших країн; ставлення до майбутньої професійної діяльності як до цінності); когнітивний (знання майбутніми соціальними працівниками культури, звичаїв, обрядів та традицій як свого, так і інших народів; обізнаність щодо сутності соціокультурної компетентності; знання соціальних та культурних норм поведінки в суспільстві; знання правил спілкування, взаємодії з представниками інших культур та шляхів їх застосування в реальних життєвих ситуаціях; обізнаність щодо змісту майбутньої професійної діяльності;

здатність систематизувати й узагальнювати отримані знання); конативно-комунікативний (рівень розвитку комунікативних здібностей та вмінь майбутніх соціальних працівників; прагнення до спілкування з людьми різного соціального й культурного походження; уміння виявляти ініціативність у процесі спілкування; уміння обирати оптимальний стиль спілкування залежно від ситуації; здатність та готовність до міжособистісної взаємодії з представниками інших культур; уміння застосовувати різні техніки й прийоми спілкування; володіння навичками адекватного сприйняття та оцінювання людей інших національностей); рефлексивний (здатність майбутніх соціальних працівників до самоаналізу власної поведінки та вчинків; розуміння значущості рефлексії у процесі взаємодії з представниками інших культур; внутрішня мотивація до здійснення рефлексії; уміння планувати, аналізувати й коригувати власні дії та поведінку у процесі взаємодії з людьми інших національностей).

3. Розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, змістовою основою якої є визначені організаційно-педагогічні умови. Структурно-функціональна модель включає такі блоки: цільовий (мета, завдання, принципи, підходи); змістовий (компоненти та предметний зміст); організаційний (організаційно-педагогічні умови, етапи, форми, методи, засоби); результативний (критерії, рівні, результат).

До цільового блоку включено такі складові, як: мета (формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки); завдання (формування стійкої мотивації до здійснення соціокультурної діяльності; оволодіння знаннями, уміннями та навичками, необхідними в майбутній професійній діяльності; розвиток здатності приймати рішення в різних ситуаціях професійної діяльності; формування здатності до самоаналізу власної поведінки та вчинків); принципи (систематичності й послідовності, науковості, доступності, зв'язку навчання із життям, професійної спрямованості, свідомості й активності, наочності, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, індивідуального підходу); підходи (діяльнісний, компетентнісний, комунікативний, соціокультурний, аксіологічний, особистісно орієнтований, системний, культурологічний).

Змістовий блок було охарактеризовано за допомогою таких складових, як: компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, конативно-комунікативний, рефлексивний), предметний зміст (професійно орієнтовані дисципліни «Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Деонтологія соціальної роботи», «Етнопедагогіка», авторський спецкурс «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників», види практик – соціально-орієнтована волонтерська (безвідривна) та професійно-орієнтована волонтерська практика).

Організаційний блок представлено такими складовими: організаційно-педагогічні умови (спрямування змісту аудиторного навчання у визначених дисциплінах на формування сукупності знань, умінь та практичних навичок, які відображають соціокультурну складову емоційно-ціннісної сфери студента; забезпечення інтенсивного, перманентного та глибокого контакту з представниками

різних соціальних культур (релігійних, національних, професійних, вікових, гендерних тощо) під час проходження навчальних практик; зміщення тематичних акцентів у науково-дослідній роботі майбутніх соціальних працівників на вивчення проблематики соціокультурної компетентності та висвітлення її результатів під час захисту дипломних проектів; організація системи контролю щодо динаміки рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери протягом навчального року); етапи (мотивування студентів до формування соціокультурної компетентності; набуття студентами соціокультурних знань, формування в них умінь і навичок соціокультурної діяльності; оцінювання та самооцінювання отриманих результатів); форми (лекції, практичні заняття, семінари, тренінги, самостійна робота); методи (ділові й рольові ігри, моделювання та обговорення соціокультурних ситуацій, «коло ідей», «навчаючи – вчуся», «мікрофон», «незакінчені речення», бесіда, дискусія, мозковий штурм, спостереження, пояснення); засоби (інструкції, роздатковий матеріал, методичні рекомендації, літературні й інформаційні джерела, відеоінформаційні матеріали).

До результативного блоку включено такі складові: критерії (аксіологічно-мотиваційний, знаннево-змістовий, комунікативно-діяльнісний та аналітично-рефлексивний); рівні (високий, середній, низький); результат (сформованість соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників).

4. Експериментально перевірено ефективність авторської моделі, змістовою основою якої є організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

У процесі експериментальної роботи доведено доцільність формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи на предметному змісті, представленому професійно орієнтованими навчальними дисциплінами («Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Деонтологія соціальної роботи», «Етнопедагогіка»), авторським спецкурсом «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників» і видами практик (соціально-орієнтованою волонтерською (безвідривною) практикою, професійно-орієнтованою волонтерською практикою); обґрунтовано оптимальність використання підібраних форм, методів і засобів для досягнення поставленої мети. Визначено, що формувальний етап експерименту сприяв набуттю студентами необхідних знань, умінь, навичок, цінностей, особистісних якостей, практичного досвіду, необхідних для провадження майбутньої професійної діяльності в соціокультурній сфері.

За підсумками контрольного етапу педагогічного експерименту встановлено, що в експериментальній групі високий рівень сформованості соціокультурної компетентності майбутніх спеціалістів підвищився з 14,9 % до 24 % ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2,02$, $p < 0,05$), середній – з 52,6 % до 53,2 %, низький рівень зменшився з 32,5 % до 22,7 % ($\varphi^*_{\text{емп}} = 1,93$, $p < 0,05$). У контрольній групі виявлені зміни були незначними: високий та середній рівні підвищились з 16,9 % до 18,1 % ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,29$, $p > 0,1$) та з 54,7 % до 55,5 % відповідно, низький рівень зменшився з 28,4 % до 26,3 % ($\varphi^*_{\text{емп}} = 0,4$, $p > 0,1$). Результати діагностики засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників

експериментальної групи, що було підтверджено за допомогою математико-статистичного аналізу даних.

Виконане дослідження питання формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки не претендує на завершеність та не вичерпує всіх його аспектів. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є такі: розроблення теоретичних та методичних засад моделювання соціокультурного освітнього середовища закладу вищої освіти; вивчення впливу рівня соціокультурної компетентності на можливості кар'єрного зростання фахівців соціальних служб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Курінна Л. В. Соціокультурна компетентність: дефінітивний аналіз поняття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2017. Вип. 52 (105). С. 159–168.

2. Курінна Л. В. До проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2017. Вип. 54 (107). С. 149–158.

3. Курінна Л. В. Теоретичний аналіз сутності терміна «соціокультурна компетентність». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 65. С. 49–55.

4. Курінна Л. Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. № 3 (66), вересень. С. 133–138.

*Статті в наукових фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз*

5. Курінна Л. В. Компонентно-структурний аналіз соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка* : наук. журнал / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса : Вид-во ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 94–98.

6. Курінна Л. Структура соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. № 6 (90). С. 86–97.

Стаття в науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз

7. Курінна Л. В. Діагностика стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 215–218.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

8. Курінна Л. В. Дефінітивний аналіз поняття «соціокультурна компетентність». *Психологія та педагогіка у ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 3–4 червня 2016 р.). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 5–8.

9. Курінна Л. В. Соціокультурна компетентність: теоретичний аналіз поняття. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3–4 лютого 2017 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 18–22.

10. Курінна Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі вивчення навчальної дисципліни «Деонтологія соціальної роботи». *Наука і вища освіта* : тези доповідей ХХV Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених (м. Запоріжжя, 7 квітня 2017 р.) / Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2017. С. 312–313.

11. Курінна Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників на деонтологічних засадах. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (11 квітня 2017 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : Стиль-Издат, 2017. С. 141–143.

12. Курінна Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників (на прикладі вивчення навчальної дисципліни «Етнопедагогіка»). *Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика* : зб. тез V Регіон. наук.-практ. конф. (19 травня 2017 р., м. Запоріжжя) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2017. С. 75–78.

13. Курінна Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників: теоретико-практичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2018 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : Стиль-Издат, 2018. С. 259–262.

14. Курінна Л. В. Шляхи формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (17 травня 2018 р., м. Запоріжжя) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. С. 39–40.

15. Курінна Л. В. Роль та місце навчальної дисципліни «Спеціалізовані служби в соціальній сфері» у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх

соціальних працівників. *Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти (до 25-річчя Наукової школи педагогіки та психології життєтворчості)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 жовтня 2018 р., м. Запоріжжя) / за наук. ред. А. Г. Шевцова. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. С. 277–278.

16. Куринная Л. В. Теоретические и практические основы формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников. *Наука и образование в современном мире* : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Республика Казахстан, Караганда, 1 марта 2019 г.). Караганда : «Болашақ-Баспа» РББ, 2019. Т. 4. С. 154–158.

17. Куринна Л. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти: теорія питання. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (23–24 квітня 2020 р., м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. Т. 2. С. 134–137.

18. Куринна Л. В. Розробка та впровадження авторського спецкурсу «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників» у освітній процес закладу вищої освіти. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір* : збірник тез доповідей I Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.) / за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2020. С. 397–399.

АНОТАЦІЯ

Куринна Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020.

У дисертаційній роботі викладено результати теоретичного та експериментального дослідження формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Охарактеризовано сутність ключових понять у контексті проблематики дослідження, розглянуто теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, подано теоретичні напрацювання з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладу вищої освіти.

Визначено та описано структуру соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, яка включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, конативно-комунікативний і рефлексивний компоненти. Визначено та охарактеризовано організаційно-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. Розроблено й обґрунтовано

структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Подано результати емпіричного дослідження, які засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, ефективність авторської моделі, що було підтверджено за допомогою математико-статистичного аналізу даних.

Ключові слова: компетентність, соціокультурна компетентність, соціальний працівник, професійна підготовка, заклад вищої освіти, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників.

АННОТАЦІЯ

Куриная Л. В. Формирование социокультурной компетентности будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Классический приватный университет, Запорожье, 2020.

В диссертационной работе освещены результаты теоретического и экспериментального исследования формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки.

Охарактеризована сущность ключевых понятий в контексте проблематики исследования, рассмотрены теоретические аспекты формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников, представлены теоретические наработки по проблеме профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы в условиях высшего учебного заведения.

Определена и описана структура социокультурной компетентности будущих социальных работников, которая содержит мотивационно-ценностный, когнитивный, конативно-коммуникативный и рефлексивный компоненты. Определены и охарактеризованы организационно-педагогические условия формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников. Разработана и обоснована структурно-функциональная модель формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки.

Представлены результаты эмпирического исследования, которые показали положительную динамику уровней сформированности социокультурной компетентности будущих социальных работников, эффективность авторской модели, что было доказано с помощью математико-статистического анализа данных.

Ключевые слова: компетентность, социокультурная компетентность, социальный работник, профессиональная подготовка, высшее учебное заведение, профессиональная подготовка будущих социальных работников.

SUMMARY

Kurinna L. Formation of sociocultural competence of future social workers in the process of professional training. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for the Candidate of Pedagogic Sciences Degree. Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Training. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2020.

The thesis presents the results of theoretical and experimental research of sociocultural competence formation in future social workers in the process of their professional training.

The author characterizes the essence of key concepts within the context of research problems; considers theoretical aspects of sociocultural competence formation in future social workers; presents theoretical developments on the issues of professional training of future experts in social sphere in higher education institutions.

When characterizing the content of the main notions in the context of the study of the sociocultural competence formation in future social workers, the author analyzed the definitions of key concepts, on which base the author's own definitions of theoretical concepts were clarified. The signs, types and characteristics of sociocultural competence are considered from different points of view proposed by various scientists. The essence of the concept «sociocultural competence of future social workers» is revealed.

Theoretical aspects of sociocultural competence formation in future social workers who study in higher education institutions are considered. The purpose of formation of sociocultural competence of future specialists in the social sphere is revealed; the stages of future specialists' mastering of this competence during their educational activity are analyzed, and on this basis the sequence of its formation in the course of professional training of future specialists in social sphere is offered. The thesis also deals with the pedagogical conditions favorable for the implementation of the aforementioned process; feasibility of its implementation in the course of professional training in higher education institutions; role of the teacher in the formation of the studied type of competence in future professionals; ways, forms, means and methods of optimizing the process of sociocultural competence formation in future social employees, as well as their preparation for further professional activities.

The characterization of professional training of future social work specialists in higher education institutions is provided. The author considers foreign and domestic experience as well as historical aspects of formation and development of professional training; purpose, tasks, principles, components and elements of professional training of future social workers; existing problems and ways of optimizing the researched process. The positive orientation of the professional training process in higher education institutions aimed at the formation of certain personal qualities, skills and abilities of future specialists is determined.

The structure of sociocultural competence of future social workers is determined and substantiated; it is established that it contains motivational-and-value, cognitive, conative-and-communicative and reflexive components. The motivational-and-value component includes motivation of future social workers to carry out sociocultural activities; motivation to interact with representatives of other cultures; intrapersonal need for the formation of sociocultural competence; striving for constant self-development and

self-improvement; value attitude to the culture of one's own state and other countries; attitude to future professional activity as a value. The cognitive component provides future social workers' knowledge of culture, customs, rites and traditions of both their own and foreign nations; awareness of the essence of sociocultural competence; knowledge of social and cultural norms of behavior in the society; understanding of the rules of communication and interaction with representatives of other cultures as well as ways to apply them in real life situations; awareness of the content of future professional activity; ability to systematize and generalize the acquired knowledge. The conative-and-communicative component is defined as the level of development of future social workers' communicative abilities and skills; desire to communicate with people of different social and cultural backgrounds; ability to show initiative in the process of communication; the ability to choose the optimal style of communication depending on the situation; capability and readiness for interpersonal interaction with representatives of other cultures; ability to apply various techniques and methods of communication; presence of skills of adequate perception and evaluation of people belonging to other nationalities. The reflexive component is characterized by the following features: the ability of future social workers to self-analyze their own behavior and actions; comprehension of the importance to reflect in the process of interaction with representatives of other cultures; intrinsic motivation to perform reflection; ability to plan, analyze and adjust their own actions and behavior in the process of interaction with people belonging to other nationalities.

The author defines and describes the following organizational and pedagogical conditions of forming sociocultural competence of future social workers: the focus of the content of classroom training in certain disciplines on the formation of a set of knowledge and practical skills that reflect the sociocultural component of the emotional sphere of the student; providing intensive, permanent and deep contact with representatives of different social cultures (e.g. religious, national, professional, age, gender, etc.) during training practices; shifting the thematic emphasis of future social workers' research work to the study of sociocultural competence and coverage of its results while defending their diploma projects; organization of a system of control over the dynamics of the formation levels of future social specialists' sociocultural competence during the school year.

The structural and functional model of sociocultural competence formation in future social workers during the process of their professional training is developed and described. It includes the following blocks: target block (purpose; tasks; principles; approaches); content block (components and subject content); organizational block (organizational and pedagogical conditions; stages; forms; methods; means); result block (criteria; levels; result).

The thesis presents the results of experimental work on the formation of sociocultural competence in future social workers in the process of their professional training. The author provides the comparative analysis of quantitative and qualitative data obtained before and after the formation phase of the experiment carried out in experimental and control groups, and reveals the effectiveness of the developed and implemented system of measures underlying this structural and functional model. The positive dynamics of the levels of sociocultural competence formation in future social workers is observed, which is confirmed by mathematical and statistical data analysis.

Key words: competence, sociocultural competence, social worker, professional training, institution of higher education, professional training of future social workers.

КУРІННА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Підписано до друку 19.11.2020.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. № 47-2020/21А.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008